

**ԱՅԼԱԴԱՎԱՆՈՒԹՅԱՆ ԴԵՄ ՊԱՅՔԱՐԸ՝ ՈՐՊԵՍ
ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՎ ՀՈԳԵՎՈՐ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ
ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ԿԱՐԵՎՈՐԱԳՈՒՅՆ ՊԱՅՄԱՆ
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲԵՂԱ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ**

Բանալի բառեր – Այլադավանություն, ազգային, հոգևոր, անվտանգություն, կրոնական գաղափարախոսություն, Աստվածաչունչ, Հիսուս Քրիստոս, Քրիստոնեություն, պետական կրոն, պավիկյան շարժում, թոնդրակյան շարժում, Հայ Առաքելական եկեղեցի:

Այլադավանության առաջացմանը պետք է մոտենալ երկու՝ պատմական անհրաժեշտության և միտումնավորության տեսանկյուններից:

Այլադավանությունը պատմական անհրաժեշտություն է դառնում, երբ արդեն իրեն սպառում է իշխող կրոնական գաղափարախոսությունը, որը միառժամանակ շարունակում է պահպանել իր իշխող դիրքը: Նրա դեմ ցանկացած նոր կրոնական այլախոսություն համարվում է դատապարտելի, և նրա հեղինակները ենթարկվում են անողոք հալածանքների: Իշխող գաղափարախոսության պայմաններում հանդես եկող նորը արդեն պետք է դիտարկել այլադավանություն, բայց այնպիսին, որի հիմքում ընկած են ժողովրդասիրությունը, մարդասիրությունը, արդարությունը, հավասարությունը: Նման այլադավանությունն օբյեկտիվ անհրաժեշտություն է:

Անկախ այն հանգամանքից, որ այն տվյալ իրավիճակում որակավորվում է աղանդավորություն, իշխող կրոնական հասարակական գիտակցությունից շեղում կամ անջատողականություն, միևնույն է, նա հաղթում է, քանզի բերում է նորը, որի ճշտությունն ըմբռնում է ժողովուրդը, և որը տեղի է ունենում կամոք Աստծո:

Այս տեսակետի ճշտության մեջ համոզվելու համար, մի փոքր խորանանք Քրիստոնեության առաջացման նախադրյալների մեջ: Փորձենք ապացուցել, թե ինչու, գնահատվելով որպես աղանդ կամ այլադավանություն իր սկզբնավորման պահին, Հիսուս Քրիստոսի գաղափարախոսությունը այնուհետև դարձավ համաշխարհային ուսմունք: Դրա համար կարելի է բավարարվել ընդամենը երկու փաստի մեջբերելով՝ Նոր Կտակարանից՝ Հիսուսի Լեբան քարոզը և նրա մուտքը Երուսաղեմ: Եվ սա այն պատճառով, որ դրանցով, ոչ առանց աստվածային կամքի, Աստծո որդին դնում էր մարդկության հոգեբարոյական վերափոխման գերխնդիրը, որը տվյալ պատմական իրականության մեջ չէր կարող ընդունելի լինել իշխող գաղափարախոսության կրողների կողմից, ուստի Հիսուսի քարոզները պետք է դիտարկվեին ոչ ընդունելի այլադավանություն և համարվեին մերժելի, բայց ոչ հանրության կողմից, որի համար նա ընդունելի էր ի սկզբանե որպես Մեսիա: Ուրեմն՝ նրա ուսմունքը, տվյալ պահին դատապարտվելով որպես այլադավանություն,

իրականում պատմական անհրաժեշտության հետևանք էր: Այժմ ներկայացնենք հիշյալ երկու փաստերը և վերլուծելով ապացուցենք հիշյալ տեսակետը: Այսպես՝ իր հետևից գնացող ժողովրդի մեծ բազմությունը տեսնելով՝ Հիսուսը լեռն է բարձրանում և իր մոտ են գնում իր աշակերտները, որոնց ներկայացնում է փաստորեն իր գաղափարախոսության հիմքերը: Դրանք են.

Առաջին. Սգավորների մխիթարվելու, հեզության, արդարության, մաքրության, խաղաղության անհրաժեշտության կարգախոսներ, որոնք համամարդկային արժեքներ են¹:

Երկրորդ. Արդարությունը կենսագործունեության ամենազլխավոր պայմանն է, որի՝ իր աշակերտներին քարոզչությունը պետք է գերազանցի իշխող գաղափարախոսների՝ դպիրների և փարիսեցիների արդարության քարոզչությանը, որը կեղծ էր: Կասկած չի կարող լինել, որ այդ կեղծության համոզմունքն ուներ ժողովուրդը, որի ըմբռնողությամբ էր գործում Հիսուսը:

Երրորդ. Սպանությունը դատապարտելի արարք է, եղբայրասիրությունը՝ դրվատելի. «Ով իր եղբորը պարապ

¹ Նոր Կտակարան Մեր Տեր Յիսուս Քրիստոսի, Աւետարան ըստ Մատթեոսի, տե՛ս Աստուածաշունչ, Գիրք Հին եւ Նոր կտակարաններու, Հրամանաւ Տ. Տ. Վազգենի Առաջնոյ Վեհափառ եւ Սրբազնագոյն Կաթողիկոսի Ամենայն Հայոց, Երբայական եւ Յունական բնագիրներէն թարգմանուած, Moscow, «Zeus», «Major» itd.. 1994, էջ 5:

տեղը սրդողի, դատաստանի պարտաւոր պիտի ըլլայ: Ով որ իր եղբօրը Յիմար ըսէ, ատեանին պարտաւոր պիտի ըլլայ: Ով որ իր եղբօրը անմիտ ըսէ, գեհենի կրակին պարտաւոր պիտի ըլլայ»¹:

Չորրորդ. Անբարոյականութիւնը կամ շնությունը դատապարտելի երևոյթներ են, յուրաքանչյուր ոք պետք է կամք ունենա իր մեջ զսպելու նման ցանկությունը:

Հինգերորդ. Չարին բարոյամբ հաղթահարելու, թշնամուն սիրելով՝ նրան բարեփոխելու գաղափարը:

Վեցերորդ. Բարի և ողորմած լինելու անհրաժեշտության ներշնչումը և այլն:

Մեկնության կարիք ունեն «Լերան Քարոզի» վերջում Հիսուսի արտասանած հետևյալ խոսքերը. «Այն որ այս իմ խօսքերս կը լսէ ու չի կատարեր, կը նմանի անխելք մարդու մը, որ իր տունը ավազի վրա շինեց»² :

Սա նշանակում է հորդոր՝ լսելու Աստծու նոր խոսքը, որն ուղղված է այլասերված բարքերի և սպառված հոգևոր քարոզների դեմ, որը բերում է Հիսուս Քրիստոսը, նշանակում է նաև հնի պահապանների կողմից նորի նկատմամբ անհանդուրժողականության աճ, որը պետք է ձգտեր ընդհանրության հասցնել մեսիան դատապարտելի այլադավանություն ընկալելու իր թյուր ըմբռնումը: Այլադավանություն, որը ժողովրդի սրտից էր գալիս և

¹ Նույն տեղում, էջ 5-6:

մտքից, բայց ոչ իշխող հոգևոր իշխանության: Ահա այս այլադավանությունը պատմական անհրաժեշտություն էր, որի ընդհանրության հասնելը կասկածից զերծ էր, քանզի հոգևոր, ֆիզիկական անվտանգության ամրապնդման նոր հիմքեր էր բերում, որոնք հետո պետք է բերեին ազգային անվտանգության ամրապնդման:

Իսկ իր Երուսաղեմ մուտքով Հիսուսն արդեն ծառանում է իրեն սպառող գաղափարախոսության դեմ բացահայտորեն: Դրանում համոզվելու համար բավարար կարելի է համարել հետևյալ մեջբերումը. «Վա՛յ ձեզի, կեղծաւոր դպիրներ ու փարիսեցիներ որ որբեւայրիներուն տուները կ'ուտեք ու մարդոց երեսնալու համար աղօթքը կ'երկնցնէք, անոր համար աւելի դատապարտութիւն պիտի ընդունիք: Վա՛յ ձեզի կեղծավո՞ր դպիրներ ու փարիսեցիներ, որ ծով ու ցամաք կը պարտիք մէկը նորահաւատ ընելու ու երբ ըլլայ, զանիկա ձեզմէ երկու անգամ աւելի գեհէնի որդի կ'ընէք: Վա՛յ ձեզի կո՞յր առաջնորդներ, որ կ'ըսէք թէ՛ Ով որ տաճարին վրայ երդում ընէ, նան մը չէ, բայց ով որ տաճարին մէջի ոսկիին վրայ երդում ընէ, պարտաւոր կ'ըլլայ: Ո՞վ յիմարներ եւ կոյրեր, ո՞րը մեծ է, ոսկի՞ն, թէ տաճարը, որ կը սրբացնէ ոսկին: Եւ թէ. «Ու որ սեղանին վրայ երդում ընէ, բան մը չէ, բայց ով որ սեղանին վրայի պատարագին վրայ երդում ընէ, պարտաւոր կ'ըլլայ: Յիմարներ ու կոյրեր, ո՞րը մեծ է պատարա՞գը, թէ սեղանը, որ կը սրբացնէ պատարագը: Ուստի ով որ սեղանին վրայ երդում ընէ, երդում կ'ընէ անոր

վրայ եւ անոր վրայի ամէն բաներուն վրայ: Եւ ով որ տաճարին վրայ երդում ընէ, երդում կ'ընէ անոր վրայ եւ անոր մէջ բնակողին վրայ: Եւ ով որ երկնքի վրայ երդում կ'ընէ, երդում կ'ընէ Աստուծոյ աթոռին վրայ եւ անոր վրայ նստողին վրայ...»¹:

Իշխող գաղափարախոսության սպասավորների կեղծավորությունը բացահայտելու Հիսուսի աստվածահաճո համարձակությունը, այսպիսով, միանգամայն հիմնավորված էր, քանզի այդ գաղափարախոսությունը իրեն լրիվ սպառել էր հոգևոր և ազգային անվտանգությունների առումներով: Նոր, այլընտրանքային գաղափարախոսությունը դարձել էր անհրաժեշտություն, որը տվյալ պահին, ժողովրդի համար աստիճանաբար դառնալով ընդունելի, չէր կարող լինել հանդուրժելի, ուստի այն դիտվեց վտանգավոր այլախոհություն, և Հիսուսը մատնվեց խաչի: Բայց նրա գաղափարախոսության՝ համամարդկային վեհ արժեքների ընդհանրության հասնելու նախապայմաններն արդեն ստեղծված էին, և նրա ուսմունքը առավել կենսունակ դարձավ իր իսկ խաչելությամբ և հիմք դարձավ հասարակական նոր գիտակցության:

Այս ամենից եզրակացությունը, այսպիսով, հետևյալն է. այլադավանությունը կարող է հանդես գալ որպես պատմական անհրաժեշտություն այն դեպքում, երբ իշխող գաղափարախոսության ինքնասպառման միտումներն

¹ Նույն տեղում, էջ 34:

արդեն մեծ մասամբ ընկալելի են և տեսանելի: Այն արդեն դադարել է հոգևոր անվտանգության երաշխիք հանդիսանալ, իսկ սա նշանակում է՝ նաև ազգային, քանզի հոգևորի փլուզումը ենթադրում է ազգայինի փլուզում նաև, քանզի յուրաքանչյուր ազգի անվտանգության հիմքը նրա համար ընդունելի դարձած գաղափարախոսությունն է:

Այսպիսով՝ այլադավանության դեմ պայքարը միշտ էլ եղել է, բայց նրա՝ պատմական անհրաժեշտությամբ պայմանավորված լինելու դեպքում այդ պայքարը ավարտվել է պարտությամբ: Եվ դրա լավագույն ապացույցն է Հիսուս Քրիստոսի առաքելության օրինակը:

Այժմ փորձենք գտնել այն հարցի պատասխանը, թե որ դեպքում է այլադավանության մերժումը և դատապարտումը պատմական անհրաժեշտություն: Բնականաբար, այն դեպքում, երբ ի հայտ է գալիս ոչ իրեն սպառած, այլ կենսունակ հոգևոր գաղափարախոսության առկայության պայմաններում և ունի միտվածություն՝ քայքայելու այն:

Հայաստանում քրիստոնեությունը՝ որպես պետական կրոն, ընդունելուց հետո աստիճանաբար դարձավ ազգային, որին քիչ չնպաստեց հայոց գրերի գյուտը: Այս մեծ իրադարձությանը հաջորդեց Թարգմանչաց շարժումը, որի արդյունքում ծնվեց հայատառ Աստվածաշունչը՝ Թարգմանությունների Թագուհին: Աստվածաշնչի թարգմանությամբ ժողովրդի ավելի լայն զանգվածներին հասու դարձավ Հիսուսի ուսմունքը: Քրիստոնեության

ազգայնացմանը նպաստեցին նաև հայոց եկեղեցական ժողովները, որոնցից մասնավորապես 354թ. Աշտիշատի ժողովը, հեթանոսական շատ ծեսեր սրբագործելով, քրիստոնեական գաղափարախոսությունն էլ ավելի մոտեցրեց հայոց հոգիներին: Աստիճանաբար հայոց մեջ սերմանվելով՝ այս ուսմունքը դարձավ հայապահպանության երաշխիք, որի ամրակուռ պահելու գիտակցությունը ուղիղ համեմատական էր ազգապահպանության գիտակցությանը: Այս պայմաններում ցանկացած այլադավանություն կամ կրոնական այլախոհություն պետք էր դիտարկել որպես վտանգ պետականությանը կամ ազգապահպանությանը, այլ արտահայտությամբ՝ ազգային անվտանգությանը: Ուստի պայքարը դրանց դեմ քրիստոնյա Հայաստանի և հայության ողջ պատմության ընթացքում պետք է դիտարկել անհրաժեշտ և օրինաչափ: Փորձենք ապացուցել այս ամենը՝ անդրադառնալով հայոց ազգովին քրիստոնյա լինելու պայմաններում առաջ եկած հերձվածներին, այլադավանության կամ աղանդավորության էությանը և նպատակներին, քանզի կհամոզվենք, որ, իրոք, դրանք վտանգում էին հայի ինքնությունը և անվտանգությունը:

Կրոնական գաղափարախոսության՝ որևէ ժողովրդի գերակշռող մեծամասնության կողմից ընդունելի լինելու դեպքում այլադավանությունը, ինչպես պարզ դարձավ, հետամուտ է մեկ գլխավոր նպատակի՝ որքան հնարավոր է քայքայել այդ գաղափարախոսությունը և վտանգել տվյալ

ժողովրդի ազգային անվտանգությունը: Հարկավ, կարող են լինել այնպիսի կրոնական այլախոհներ, որոնք խնդրին կմոտենան իմաստասիրական տեսանկյունից, առանց արտաքին ներշնչող ուժերի՝ փորձելով տեսական հիմքեր կառուցել ժխտողականության սկզբունքով: Բայց կարծում ենք, որ դրանք նույնպես դատապարտելի են, եթե պետական կրոնը ժողովրդի համար բացարձակապես ընդունելի է:

Քրիստոնեության՝ որպես հայոց պետական և ազգային կրոնի ամրապնդման գործընթացին զուգընթաց, մեր պատմության ընթացքում ծագել են նրա որոշ դրույթներ ժխտող կամ նրանից շեղվելու անհրաժեշտությունը հիմնավորել փորձող այլադավան ուսմունքներ: Փաստորեն դրանք վերաբերել են՝ ա. ամբողջ գաղափարախոսությանը, բ. նրա առանձին ծեսերին, հիմնավորումներին և, բնականաբար, նաև Եկեղեցուն:

Անհրաժեշտ ենք համարում շեշտել, որ դրանք ծագել են Հայաստանի ներսում և կամ եղել են արտաքին ազդեցությունների հետևանք: Հարկավ, մենք նորից չենք անդրադառնա այս այլադավանությանն ամենայն մանրամասնությամբ, այլ կփորձենք բացահայտել բացասական հետևանքները ազգային անվտանգության առումով:

Այսպես՝ 7-րդ դարում սկզբնավորվում է պավլիկյան շարժումը՝ սկզբնական շրջանում կարծես սոսկ դավանաբանական այլակարծության հիմքով, բայց

աստիճանաբար այն կրում է քաղաքական ուղղվածություն: Պավլիկյան շարժումը ծագել է Արևմտյան Հայաստանում, ապա տարածվել է Բյուզանդական կայսրության արևելքում, նաև թափանցել է Արևելյան Հայաստան: Այս աղանդի պատմությունն սկզբից մինչև 869 -870թթ. գրել է հույն վանական Պետրոս Միկիլիացին¹:

Հարկ ենք համարում շեշտել, որ պավլիկյան աղանդը իր էությամբ հակաքրիստոնեական չէր, բայց միտվածություն ուներ հարվածելու Հայ Եկեղեցուն, որը՝ որպես հոգևոր իշխանություն, կատարում էր ազգահավաքման և ազգապահպանման դեր: Սակայն, ընդունելով Հիսուսին, նրանք միանգամայն այլ կերպ էին բացատրում նրա ծագումն ու էությունը: Հայտնի է, որ նրանք ընդունում էին երկու՝ Բարի և Չար աստվածների: Այն, ինչ տեսանելի էր, նրանք համարում էին Չար Աստծո ստեղծածը, իսկ անտեսանելին՝ Բարու, որը վերաբերում էր բանականությանը: Ըստ նրանց՝ Քրիստոսը Բարի, երկնային Աստծո որդին էր: Նրանց կարծիքով, Քրիստոսն իր մարմինն իր հետ բերում է երկնքից, իսկ Մարիամը սոսկ խողովակի

¹ Բնագրի քննությունը տես Ch. Astrue, W. Conus – Wolska, J. Gouilliard, P. Lemmerle. D. Papachryssanthou, J. Paramelte, Les sources grecques pour l'histoire des Pauliciens d'Asie Mineure, «Travaux et Memoires», du Centre de Recherche d'Histoire et Chivilisation byzantines, No 4, Paris,1970, p. 7- 67, P. Бартияян, Источники для изучения истории павликянского движения, Ереван, 1961,с. 117- 150, Հայ ժողովրդի պատմության քրեստոմատիա, հ. 1 – ին, Երևան, 1981, էջ 743 – 769:

դեր կատարեց, որի միջով նա անցավ, ուստի նա աստվածածին չէ: Սրանով նրանք փաստորեն հակադրվում էին Նոր Կտակարանի դրույթներին, որոնք ընդունելի էին Հայոց Եկեղեցու կողմից: Նրանք Հին Կտակարանն ամբողջությամբ մերժում էին՝ համարելով սատանայի ստեղծագործություն, մարգարեներին համարում էին ավագակներ և մոլորեցնողներ, չարի սպասավորներ, մերժում էին նաև եկեղեցին՝ այն համարելով ‘դևերի կացարան’, ինչպես նաև հոգևորականների ամբողջ դասը, մկրտությունը, հաղորդությունը և այլն: Նրանց գաղափարախոսության մանրամասն վերլուծությունը թողնելով այլ առիթի՝ պարզապես ուզում ենք հետևյալ եզրակացությունները մատուցել.

Առաջին. Մի կողմ թողնելով այդ գաղափարախոսության վիճահարույց կողմերը՝ պետք է պնդել, որ կրոնը չի կարող իր ազգապահպանման առաքելությունը իրագործել՝ առանց ունենալու իր հաստատությունը, տվյալ դեպքում եկեղեցին: Առանց հոգևոր հաստատության և նրա գործառույթների՝ չի կարող ընդհանրության հասնել հոգևոր միավորման անհրաժեշտության գաղափարը:

Երկրորդ. Նրանց գաղափարական ‘առաքելությունը’ իրականում միտված էր քաղաքական առաքելության, այսինքն՝ փոխարինել Հայոց Եկեղեցուն կամ իշխող կրոնական գաղափարախոսությանը՝ աստիճանաբար իր ձեռքը վերցնելով նրա հոգևոր իշխանության գործառույթները:

Երրորդ. Պավլիկյանները բերում էին այլադավանություն, որը վտանգավոր էր ոչ միայն հոգևոր, այլև ազգային անվտանգության տեսանկյունից, ուստի և մերժելի էր:

Ասվածն ավելի հիմնավորելու համար դարձյալ անդրադառնանք Թոնդրակյան աղանդին: Այն ծագել է 9-րդ դարում՝ հիմնադիր ունենալով Ծաղկոտն գավառի Զարեհավան գյուղից Սմբատ Զարեհավանցուն, որն իր աղանդի կենտրոն դարձրեց Թոնդրակ ավանը: Ըստ Գրիգոր Մագիստրոսի՝ նա իր «չար մոլորութիւնը՝ սովորել է՝ ումեմնէ պարսկական բժշկէ և յաստղեբաշխէ մոզէ գոր Մշուսիկդ կոչէք»¹:

Զանց առնելով նրա գործունեության մանրամասները՝ ներկայացնենք այս աղանդի գաղափարախոսության այն կողմերը, որոնք դարձյալ վնաս էին ազգապահպանման այն հայեցակարգին, համաձայն որի՝ քրիստոնեությունն է մեր արժեքային համակարգի հիմքը, նա է մեր ազգային անվտանգության հիմնական երաշխիքը, մանավանդ պետականության բացակայության ժամանակաշրջանում: Իսկ ահա Գրիգոր Նարեկացու վկայությամբ, թոնդրակյանները ուրացել էին «բագում ինչ աստվածային և ամենայն ինչ առաքելական» էր²:

¹ Գրիգոր Մագիստրոսի թղթերը, ի լոյս ընծայեց Կ. Կոստանեանց, Աղեքսանդրոպոլ, 1910, էջ 153:

² Գիրք թղթոց, Տփղիս, 1901, էջ 499:

Փաստորեն, նրանք ժխտել են Հայ Առաքելական Եկեղեցին և հավատամքը: Նույն Նարեկացին, 14 կետերով թվարկելով նրանց ուսմունքի հիմնական կողմերը, վերջին կետով հաստատում է, որ աղանդի կողմնակիցները Քրիստոս են համարել իրենց աղանդի գլխավորին՝ այսպիսով այն համոզմունքը փորձելով առաջ բերել, որ Քրիստոսը Աստված չէր, և Զարեհավանցին պահանջել է, որ իրեն երկրպագեն որպես Աստծու և Քրիստոսի¹:

Զարեհավանցու կրոնական գաղափարախոսության առանձին դրույթների քննադատությունը հիմնավոր էր այն տեսանկյունից, որ նրանք նույնպես, ինչպես պավիկյանները, ընդդեմ Հայոց Եկեղեցու, որը ժողովրդի կողմից ընդունելի հոգևոր հաստատություն էր, ստեղծում էին իրենց սեփական հաստատությունները՝ փաստորեն պառակտելով հավատի և ազգի միասնությունը: Դրանում մի ավելորդ անգամ համոզվելու համար բավական է Լաստիվերցու այն վկայությունը, որ թոնդրակյանները, ձևացնելով, թե մեր կրոնին են հետևում, մոլորեցնում էին անմեղների միտքը, քանի որ նրանց խոսքերը քաղցկեղի նման էին, և ինչպես դժվար էր այդ ախտի բուժումը, այնպես էլ նրանց գաղափարախոսությամբ բռնվածների, որոնք

¹ Նուն տեղում, էջ 499 - 501:

«հազիւ կարեն կալ յակաստանի»¹ (հազիվ թե անվտանգ մնան – Գրիգոր աբեղա Խաչատրյան.):

Ինչպես դարձյալ համոզվում ենք, նրանք խփում էին հայի հոգևոր և ազգային անվտանգությանը՝ արհեստականորեն գործելով ինքնամատուցման այն ճանապարհով, որ իրենք կարող են լինել այդ անվտանգության երաշխիքը:

Այսպիսով՝ թոնդրակյանների այլադավանությունը հակադարձ համեմատական էր հայ ժողովրդի հոգևոր միասնության գաղափարին, որի բացակայությամբ սասանվում են նրա ազգային անվտանգության հիմքերը:

Այլադավանությունը հաճախ ներմուծվում է նաև դրսից՝ պայմանավորված թշնամի տերության աշխարհաքաղաքական շահերով: Դրանում համոզվելու համար բավական է բերել Կիլիկիայի հայկական թագավորության վերջին շրջանում ժողովրդի հոգևոր կյանքում առկա խմորումների օրինակը, որոնք հրահրում էր Բյուզանդական կայսրությունը: Խնդիրը վերաբերում էր նրան, որ իշխող քաղաքական ուժերը 14-րդ դարի սկզբներից լուրջ տարաձայնություններ ունեին հարևան տերությունների նկատմամբ կողմնորոշումների երկփեղկվածության պատճառով: Մասնավորապես Օշինի (1308 - 1320) գահակալման շրջանում երկրում ուժեղացան

¹ Պատմություն Արիստակեսի Լաստիվերտցվոյ, աշխ. Կ. Յուզբաշյանի, Երևան, 1963, էջ 133:

լատինամոլ տարրերը, որոնց թաքուն հրահրում էր Բյուզանդիան: Վերջիններս, որոնց մեջ մտնում էին արքունիքի հեղինակավոր անձինք, նույնիսկ որոշ բարձաստիճան հոգևորականներ, սկիզբ դրեցին այսպես կոչված ունիթորական հոսանքին, որը կարելի է դիտել որպես այլադավանություն, քանզի փորձում էր հիմնավորել Հայ Եկեղեցուն Հռոմի պապին ենթարկելու անհրաժեշտությունը: Մա նշանակում էր հրաժարում առաքելահաստատ հավատից, որի դեմ դուրս եկավ հոգևորականության և ժողովրդի մեծ մասը: Նույնիսկ 1307թ. Միս քաղաքում տեղի ունեցած ժողովը որոշում է կայացնում այդ մասին, որը հանգեցնում է ընդվզումների Ադանայում 1308 և 1309թթ.¹: Պապի դրոմամբ 1316թ. Ադանայում տեղի ունեցավ նոր ժողով, որի նպատակն էր ընդունել տալ նրան ենթարկվելու կամ փաստորեն կաթոլիկություն ընդունելու որոշումը, որին ձգտում էր Օշինը, ինչպես նաև Կոստանդին կաթողիկոսը: Այն նույնպես հանգեցրեց ցույցերի և բողոքների, որոնք թագավորի կողմից ճնշվեցին, բայց բացառեցին սեփական հավատը փոխելու քայլերի հնարավորությունը նաև հետագայում: Այս ամենը, ներմուծված լինելով դրսից և ազգային անվտանգության կեղծ երաշխիքի հույսեր ներշնչելով, միայն այն հետևանքն ունեցավ, որ մեծ հարված հասցրեց այդ անվտանգությանը, հասարակությանը, իշխող քաղաքական և հոգևորական

¹ Մ. Օրմանյան, Ազգապատում, մաս Ա, Կ. Պոլիս, 1912, էջ 1813-1814 :

ուժերին պառակտեց, ինչն իր նշանակությունն ունեցավ այդ ինքնատիպ և հզոր պետականության անկման գործում 1375 թ-ին: Այսպիսով՝ այլադավանության արտաքին և ներքին քարոզչությունը ուժգին հարված հասցրեց հայ ժողովրդի հոգևոր և ազգային միասնության գաղափարին, որի հետևանքները ավելի ուշ գիտակցվեցին: Ավելի ամրապնդվեց այն համոզմունքը, որ Հայոց Առաքելական Եկեղեցու հանդեպ հավատի անսասանության մեջ պետք է փնտրել նրա գոյատևման հիմնական երաշխիքներից մեկը:

Եվ վերջապես, կարևոր ենք համարում նաև անդրադառնալ այն խնդրին, թե այլադավանությունն ինչպիսի հարված է հասցնում մեր հոգևոր և ազգային անվտանգությանն այսօր: Խորհրդային Միության փլուզումից հետո, հայտնի է, որ նախկին խորհրդային շատ հանրապետություններ, այդ թվում նաև Հայաստանը, հայտնվեցին այլադավանության գրոհի վտանգի տակ: Դրան նպաստեցին մի շարք հանգամանքներ.

Առաջին. ԽՍՀՄ փլուզումով արտերկրի բազում ադանդավորական կամ այլադավանական կազմակերպություններ իրենց համար գտան գործունեության լայն և խոպան դաշտ:

Երկրորդ. Այդ գործունեության համար նպաստավոր պայմաններ ստեղծեցին մարդու իրավունքների գերակայության վերաբերյալ կարգախոսները, որոնք,

բնականաբար, տարածվում էին նաև դավանանքի ազատության վրա:

Երրորդ. Հայ ժողովրդի սոցիալական դժվարին կացությունը, որի պայմաններում հեշտանում է հոգևորությունը, մանավանդ եթե ընթանում է նյութապես շահագրգռելու գուցորդությամբ:

Չորրորդ. Քաղաքական նպատակադրումներով պայմանավորված՝ այլ կրոնական գաղափարախոսություն կրող դրսի կազմակերպություններ ձգտում են պառակտել մեր ազգը, սասանել նրա հավատը, որը մասամբ նրանց այսօր հաջողվում է:

Եվ եթե այսօր Հայաստանում տասնյակ հազարավոր հայեր շեղվել են իրենց Եկեղեցուց և հավատից, ապա նրանց համար երկրորդական է դարձել ազգային անվտանգության խնդիրը: Նրանց հոգևոր վերադարձը դեպի Հայ Առաքելական Եկեղեցու գիրկ հայոց նորանկախ պետականության անսասանության ամենակարևոր գրավականներից է:

Ընդհանրացնելով վերոշարադրյալը՝ գալիս ենք հետևյալ հիմնական եզրահանգումներին.

Առաջին. Այլադավանությունը անհրաժեշտ և պատմական անհրաժեշտություն է դառնում այն ժամանակ, երբ իշխող կրոնական գաղափարախոսությունն իրեն արդեն սպառում է հոգևոր և ազգային անվտանգության տեսանկյուններից:

Երկրորդ. Կրոնական գաղափարախոսությունը երբ ժողովրդի մեջ հասնում է ընդհանրության, նրա դեմ ուղղված բոլոր այլ գաղափարախոսություններ պետք է դիտարկել որպես ազգային ինքնության քայքայմանը միտված վտանգավոր և դատապարտելի փորձեր:

Երրորդ. Դավանանքի ազատությունը այնքան ժամանակ կարող է լինել հանդուրժելի, եթե այն չի վնասում այնպիսի հոգևոր – մշակութային արժեքների, որոնք հատուկ են տվյալ ազգին, ժամանակի մեջ քննություն են բռնել, դարձել են ինքնության պահպանման երաշխիք:

Այլադավանության դեմ պայքարի գիտակցությունը պետք է հասցնել ընդհանրության, եթե հայության ազգային անվտանգությանը վտանգ է սպառնում:

Григор Абега Хачатрян, Борьба с инакомыслием как важнейшее условие национальной и духовной защиты - В статье представлен ущерб гетеродоксии, которая часто приравнивается к сектантству, для некоторых народов и, в данном случае, для армянского народа. В частности, в отсутствие государственности Армянская церковь боролась с неортодоксальностью, как-то способствовала сохранению армянской духовной и национальной идентичности, которая серьезно пострадала от различных сектантских организаций. В статье развивается идея о необходимости борьбы с ними.

Grigor Abegha Khachatrian, The Struggle against the heterodoxy as the most important condition of the national and spiritual protection - There is presented in the article the damage of heterodoxy, which is often equivalent to sectarianism, to some peoples and in this case to Armenian people. Particularly in the absence of statehood, the Armenian Church struggled against the heterodoxies, somehow contributed to the preservation of Armenian spiritual and national identity which has been seriously damaged by various sectarianistic organisations. The article develops the idea of necessity to struggle against them.